

Стијаниша Туђињевић

„ЈА КАО ДОБРИ БОШИЊАНИН“ ИЛИ БОСАНСКИ ПАТРИОТИЗАМ ПЕТРА КОЧИЋА

О српском патриотизму Петра Кочића писано је веома много, а о његовом босанском домољубљу готово никако. Овдје ћемо рећи коју ријеч више о томе питању између осталог и због тога што су данас *босанско и српско* у Босни и Херцеговини међусобно изразито супротстављени, док у Кочићево вријеме, видјећемо, није баш било тако.

Аутентичне житеље Босне Кочић именује појмом *сџаровник* и под тим подразумемијева све људе који у њој живе. Тим именом себе и друге ословљавају и његови ликови. У „Суданији“, на примјер, предсједник суда Игњатија Вребац одбија приједлог оптужбе да се са суђења одстрани Циганин Омеша Мустић, јер је непоуздан и склон лоповлуку и крађи, и то образлаже тиме што је разним актима и прокламацијама новоустановљене власти „осигурана свака чест, слобода и иметак *сџаровника* Босне и Ерцеговине без разлике вјере“. Пошто и Омеша Мустић „јест *сџаровник*, јест Босанац, јест Муслиманац“, и он ужива пуну равноправност са свима другим, па не може бити одстрањен са суђења. Тај атрибут, наравно, није „резервисан“ само за Босанце Муслимане,

јер га бранитељ даје и своме брањенику Гирилу Трубајићу који као „честити и царским властима препокорни житељ и *сѿаровник* Дугог Села“ труне у Црној кући. Исто о себи мисли и Симеун Ђак у приповиједи *Ракијо мајко* који подилази швапском капетану: „Пимо и веселимо се, господине капетане, јер нит је ћесерокраљ, видим, посло бољег војводу од тебе у ву земљу, ни си ти затеко бољег и честитијег *сѿаровника* у вој земљи од овог истог Симеуна Пејића Рудара, ђака од намастира Гомјенице.“

У данашњим приликама посебно је важно истаћи да је становнике-*сѿаровнике* Босне Кочић веома ријетко звао *Босанцима*, односно *Босанцима* и *Херцејовцима* и да је претежно употребљавао архаичнији појам *Бошњани* и *Бошњаџи*. Говорећи у Босанском сабору о превеликим трошковима за војску он вели „да је довољно за нас *Босанце* и *Херцејовце* да служимо по једну годиницу дана“, а критикујући накарадну језичку праксу нових власти каже ово: „То нас, као старе и добре *Бошњане*, мора бољети, јер је наш језик и у најстарија времена био необично лијеп и звучан.“ Пишући о едицији *Насеља српских земаља* Српске краљевске академије, Кочић за своје земљаке вели да су мартолози – „стари добри *Бошњани*“, а тим именом назива и сам себе: „Напосљетку, господо моја, ја као добри *Бошњанин* апелујем на све оне који искрено љубе ову земљу да пораде на том како би се што прије ријешили кметовско-агински одношаји.“

На сличан начин употребљава се и појам *Бошњак*. Критикујући у Сабору неефикасно и народу неприлагођено чиновништво, он уз смијех у дворани, наводи примјер како се у Босни чак „и против мртвога *Бошњака* води истрага!“ *Бошњаџима* у приповиједи „Змијање“ чланове српске народне делегације са Змијања назива и „књажева поглавица“ када су дошли у Београд да траже помоћ због турског зулума: „Браћо *Бошњаџи*, у вас то све нешто крупно!“ Посебно је интересантна пезоративна употреба имена *Бошњак* којом се исказује негативан и омаловажавајући однос аустријских власти према домаћем становништву. Она се исказује појмом *бленџави Бошњак* који Кочићеви јунаци употребљавају сами за себе, али тиме у ствари иронишу надобудну „цивилизовану“ представу страних завојевача о домаћем живљу. „Е, моји господини, ко бленџави *Бошњак*; да му није носа, пасо би траву“, каже Давид Штрбац суцима у приповиједи „Туба“ када је у суд дошао да тужи јазавца. На исти начин у „Јазавцу пред судом“ објашњавајући од чега га је све нова власт „ослободила“ Давид каже и ово: „Што нам је славни суд оставио, то је мирно, ћудевно, паметно; истина

мало мршаво и слабо, али за нас, блентаве *Бошњаке*, и није друго!“ Тај презриви однос према локалном босанском човјеку употребом погрдног имена за Бошњака артикулише Кочић и кроз лик председника суда у „Суданији“ који перовођи каже: „Човјек се учи док је жив, веле *бленџави Бошњаки*, а ова им бешједа и није блентава.“

У вријеме када је Кочићево дјело настало ове чињенице биле су сасвим безазлене. Када он каже „ја као добри *Бошњанин*“, он тиме, наравно, не истиче своју националну, него локалну, државну припадност, што је тада било логично и сваком јасно. При томе треба имати на уму чињеницу континуиране босанске државности у разним облицима све до најновијег времена. Међутим, данас, након што су Муслимани током прошлог грађанског рата 1993. године своје национално име *Муслиман* преименовали у *Бошњак*, ситуација се темељно промијенила, па би и Кочићева иронична кованица „блентави *Бошњак*“, не дај Боже, накнадно могла бити и увредљива! Неовисно о томе што су се као национална заједница формирали првенствено на основу етно-психолошких и културних специфичности које су настале као посљедица исламизације, они су заправо своје национално име Бошњак извели из чињенице босанске државне припадности. Новим именом они су коначно довршили стицање сопственог националног идентитета, али су успут остварили и много више. Узимајући име *Бошњак* Муслимани су практично на себе „пренијели“ све атрибуте босанске државности и обезбиједили неку врсту државног покровитељства над тим идентитетом, а тиме се, истовремено, на неки начин легитимише и њихово примарно мјесто у тој држави. Колико год све то, гледано са становишта просјечне критичке свијести, било неутемељено, те ствари се сада тешко могу вратити назад, тим прије што су и Срби и Хрвати крајње бенеvolentно прешли преко муслиманског самопрокламованог националног имена Бошњак с којим су онда дошле и све друге парадоксалне, често и апсурдне чињенице на којима је даље дограђиван идентитет Муслимана у подручју културе, језика, књижевности, националне историје, и сл.

Сам Кочић као „добри *Бошњанин*“ – *стйаровник* Босне није, као што смо видјели, потцјењивао и одбацавао босански/бошњачки државни идентитет и јасно га је разграничавао од свога српског националног идентитета, а мјесто и улога српске националне заједнице у остваривању босанског државног идентитета давали су му право да Босну сматра српском земљом у значењу да је то земља у којој од давних времена преовладава српско становништво са својом историјом, православном вјером, културом и

духовном традицијом која је јединствена у свим српским земљама и крајевима. Отуд је разумљиво и на први поглед видљиво Кочићево босанско родољубље које је дијелио и са осталим српским интелектуалцима и националним радницима у Босни и Херцеговини.

Колико год је за Србе у Босни Србија од које су очекивали помоћ и заштиту била изнад свега, уочљиво је да су се они на неки начин осјећали и као посебан српски ентитет који даје и свој посебан допринос читавој разуђеној српској историји, култури и књижевности. Шаљући, на примјер, уреднику *Босанске виле* Николи Кашиковићу једну епску народну пјесму коју је забиљежио на Змијању, Кочић напомиње да је та пјесма „занимљива и достојна да се штампа колико због своје љепоте, толико и због тога што је у њој опјеван један босански властелин“. Испитивачи наших народних јуначких пјесама, каже он даље, „једногласно су констатовали да нема народних пјесама о босанским владарима и босанској властели, као ни пјесама из жупанског доба. Изгледа да ће то њихово мишљење пасти, јер сам ја, бавећи се љетос антропогеографским проучавањем области Змијање, наишао у народу тога краја на пјесме које пјевају о босанском властелину Рајку или, боље, Ратку, по коме је и прозвано село Ратково, највеће српско село у Босни и Херцеговини“. Поменута пјесма се зове „Рајко од Змијања и Краљевић Марко“, а њен садржај тече у кључу епске свијести о јединственом широком српском националном простору уоквиреном косовском предајом, у коме босански владари и властела са својим посједима и поданицима представљају посебну цјелину тога простора. А да се ради о простору који повезује јединствена историја, вјера, култура и традиција свједочи и једна друга предаја коју је Кочић записао у причи „Змијање“. У њој се прича како је од Змијања Рајко „водио

Змијање и на Косово“, а помиње се и пјесма у којој га је „звао цар Лазар на Косово“ и „пресрео неће на путу Троглав Арапине“.

О извјесној земаљској самосвјесности Срба у Босни свједочи и једно писмо Николе Кашиковића који Кочићу честита нову годину по изласку из затвора крајем децембра 1908. године и тражи му прилог за *Босанску вилу*: „Честитам ти у првом реду слободу, а затим све празнике и нову годину. Надам се да ћеш ми се јавити чим за *Вилу*, да се види да и ми имамо својих књижевника, а не све из краљевине, као што ћеш видјети у садржају. Прими искрено српско поздравље из престонице српске Босне.“

За разлику од данашњег времена када се и на државном, и на политичком и на културном плану (довољно је поменути само питање језика!) у Босни антагонизују босански и српски симболи, атрибути и епитети, и када се у Републици Српској уочљиво и емотивно и рационално исказује негативан став према свему „босанском“, Кочић је у своје вријеме и у приватним, интимним контактима и на јавним иступима на сваком кораку Босну искрено истицао као своју *ошацибину* и *домовину*. Још као ђак годину дана прије завршетка гимназије у Београду (1898), оцу Герасиму он пише и ово: „Већ ће кроз неколико недеља навршити пуне три године откад напустих своју несрећну и потиштену *домовину*, и кренух се у овај – иако српски – туђи свет. За то дуго време имао сам и светлих часова живота, који су заносили моју младу душу; али ипак се они губе у тешкој борби за опстанак, с којом сам се борио, нарочито за време првих дана, када сам ступио на слободно српско земљиште.“ Неколико дана прије полагања матуре наредне године пишу му следеће: „Ви ме зовете да дођем кући. Ах, како радо ишчекујем тај давно жељени час кад ми буде могућно вратити се у *милу ошацибину*, коју већ пуне четири године нисам видео.“ На исти начин 1905. године пише и Павлу Лагарићу, свом првом критичару који га је подржавао у вријеме док је студирао у Бечу: „Послије године дана јаким трзавица и лутања, вратих се натраг у *ошацибину*.“ Жалећи за рано преминулим Османом Ђикићем, 1912. године Кочић наглашава како његова смрт представља велики „национални и општи губитак за нашу *ошацибину*“, а у писму Карлу Пачу о својим етнографским истраживањима 1909. године вели: „Ја се само као аматер интересујем прошлости своје *ошацибине* као и сваки човјек коме је драга његова *рођена љубав*, и који истински жели да дозна праву и ничим непомућену истину о прошлим догађајима.“

Поменимо и Кочићево мишљење о посебности Босне у погледу језика. У чланку „За српски језик“, штаманом у *Ошацибини*

1911. године, он каже да је то „богодани језик народних умотвори-на, пјесама и приповједака, којима је тако богата наша *оџаџбина*“, а у једном саборском говору објашњава да је у ствари и „много љепши и народнији од језика у источним српским земљама, који се је развијао под утицајем византијске културе и грчке синтаксе“. На добробит сопствене земље и државе позива се Кочић и у саборским расправама о аграрној реформи: „Напосљетку, господо моја, ја као добри Бошњанин апелујем на све оне који искрено љубе ову земљу да пораде на том како би се што прије ријешили кметовско-агински одношаји.“ И даље: „У интересу земље и државе треба одмах ријешити аграрно питање, да једанпут ова земља добије мира, да стечемо стотине хиљада слободних грађана који би били од трајне и стварне користи за земљу и *оџаџбину*.“ Патриотске разлоге користи Кочић и да би у Сабору доказао како аустроугарска власт нема осјећаја за рјешавање најургентнијих питања која тиште Босну: „Та питања траже и много труда, много разумијевања и много, врло много, специјално *босанској њаџириоџизма*, којег ова данашња влада нема, па јој због тога не могу ни гласати буџета.“

Однос према Босни као сопственој оџаџбини на прокламативан начин посебно се види у уводнику његовог новопокренутог листа „Оџаџбина“, гдје се од свих тражи „да се залажу за ову нашу заједничку *Оџаџбину* и да за њено добро и срећу жртвују све оно што се може с правом захтијевати од поштених и честитих грађана *једне земље*“. На крају тога уводника изриче се чак и нека врста заклетве да ће лист истрајно радити у корист своје запуштене и запостављене земље: „Пуштајући у свијет први број *Оџаџбине* на овај велики и свијетли дан, дан големих личних жртава и жарке љубави према *Оџаџбини* и Слободи, заричемо се да ћемо одважно и искрено радити да од ове *наше биједне земље* створимо себи праву и истинску *Оџаџбину*.“ Оџаџбинска осјећања према државном карактеру Босне у саставу Аустроугарске монархије изражава Кочић и у програму обновљене „Оџаџбине“ у Сарајеву 1911. године: „Босна и Херцеговина треба да постану самостална управна област са свима обиљежјима *државе*, чувајући своју *јединственосћ* и *историјско-џолиџичку индивидуалносћ*, те треба настојати да Сабору одговорна влада постане извршилац споразумних одлука круне и народа без посредовања и контроле других влада.“

Говорећи о Босни као заједничкој оџаџбини и оданости према њој свих њених житеља, Кочић има на уму њену цјеловиту континуирану државност од средњег вијека. У дебати у Сабору о аграрном питању он, на примјер, каже: „Али, прије него што

пријеђем на садашње наше стање, вратићу се за часак у оно далеко доба кад нашу *оџаџбину* освојише ратоборне Османлије.“ У вези с тим је и његов однос према Мехмед бегу Капетановићу Љубушаку, кога не баш с много разлога и обзира види као јаловог потомка средњовјековног босанског племства, које, према њему, није показало довољну бригу и одговорност у односу на сопствену земљу: „У вријеме великих несрећа које су сналазиле *оџаџбину*, служили су босански феудалци и Дубровчанима и маџарским краљевима и Турцима и свакоме ко би им само зајамчио и евентуално проширио њихове посједе.“ Њихову недостојност посебно види у невјерности према сопственој земљи и своме роду до које је дошло чином исламизације: „Послије освојења *босанске државе* за неколико вијекова ништа ми не чујемо о босанским феудалцима. Толико је само забиљежено да су сви листом издали *оџаџбину*, примили ислам, мјесто повеља узели берате и стали у службу султану.“ На времена славне босанске прошлости прије пада под турску власт Кочић посебно емотивно подсећа у сугестивном лирском запису „Јајце“, призивајући у сјећању вријеме када је овај град био престоница средњовјековне босанске државе чија је самосталност окончана када је 1463. године Јајце пало у турске руке, којом приликом је погубљен и посљедњи босански краљ Стефан Томашевић: „Кад сам год пролазио кроз овај пријестони град наших заборављених, несретних владара, увијек су ме обузимали ледени трнци и чудновата дрхтава језа. Ненадно и несвјесно сав бих задрхтао од непојмљива страха, суморности и туге, која вјечито лебди и обавија ову камену и нијему престоницу минувале босанске снаге и моћи.“ Та емотивна плима све више нараста у сагледавању трагичне судбине босанске престоне властеле: „Сад је тужно и жалобитно да човјека срце од туге заболи, сад опет силно, бијесно и снажно као снага и сила босанских, несретних краљева и банова.“

Због ограничености простора овдје, наравно, није могуће набројати сва мјеста из Кочићевог дјела која се тиче његовог босанског патриотизма, нити дати одговор на сва питања која се у вези с тим постављају. Да не би било неспоразума, можда ипак треба упозорити да државност, патриотизам и друга идентитетска обиљежја са босанским предзнаком са којима се Кочић емотивно саживљава ни у чему нису у супротности са његовим српским патриотизмом нити су у сагласности са значењима која је том предзнаку у Кочићево вријеме давала аустроугарска власт, а која им данас дају Муслимани/Бошњаци.